

Postavení jednotlivce ve státě

Úvod do státovědy, září 2021

Definice státu (G. Jellinek)

- státní území
- **státní lid**
- státní moc

(tzv. tříprvková definice G. Jellineka)

+ mezinárodní uznání!

1. Stát – jeho základní znaky.
2. Stát jako nositel moci a stát jako právnická osoba.
3. Moc a stát; politická legitimita a legalita.
4. Moc. Státní moc. Veřejná moc.
5. Suverenita státu.
6. Stát. Státní území a obyvatelstvo.
7. Funkce státu a jejich členění. Vývoj funkcí a úkolů státu.
8. Zákonodárství.
9. Exekutiva, státní správa.
10. Soudnictví.
11. Organizace státu (státní mechanismus, státní aparát) a její členění.
12. Pojem státní orgán. Působnost a pravomoc státního orgánu.
13. Zřízení státního orgánu. Způsob ustavení a osobní složení státního orgánu.
14. Státní orgán – definice pojmu, pravomoc, působnost, právní status. Státně mocenský charakter jeho činnosti
15. Typy, druhy a klasifikace státních orgánů.

25. Stát, obyvatelstvo, jednotlivec, státní režim.
26. Státní občanství. Pojem a obsah státního občanství.
27. Státní občanství a jeho nabývání a pozbývání.
28. Postavení cizinců.
29. Základní práva a svobody; základní pojmy (nositel, adresát, právo a svoboda atp.)
30. Charakteristika a klasifikace základních práv a svobod.
31. Záruky základních práv a svobod.
32. Kořeny vzniku ústav moderního státu. Druhy ústav.
33. Obsah ústavy.
34. Dynamismus a stabilita ústavy. Forma ústavy. Funkce ústavy.
35. Předmět a obsah ústavy.

Stát, obyvatelstvo, jednotlivec, státní režim

- lid jako jeden z prvků definice státu
- různé pojmy pro označení osob na území státu
  - lid, státní lid
  - obyvatelstvo
  - národ, státotvorný národ
  - občané, Češi
- státní režim – popisuje vztah mezi státem a lidem / obyvatelstvem

Jak byste definovali „lid“?

- množina osob na území státu
- je současně objektem i subjektem státní moci
- podléhá právním předpisům na území státu (2 principy)
- existují z toho výjimky?

Vztah jednotlivce ke státu

- pouhý pobyt na území (turista, tranzit, návštěva)
- faktický pobyt, přechodný pobyt, trvalý pobyt
- jiné pobytové oprávnění (uprchlík vs. azylant)
- státní občanství (nabývání a pozbývání)
- může mít vztah ke státu ještě někdo další?

Státní občanství

- nejtěsnější vztah fyzické osoby a státu
- předchůdce: *Constitutio Antoniniana* (císař Caracalla, 212 n.l.)
- **vztah**, tedy soubor práv a povinností
- *ius sanguinis* (právo krve) vs. *ius soli* (právo půdy)
- praktický rozdíl mezi občanem a neobčanem?

Právní režim jednotlivce na území státu

- státoobčanský režim
- cizinecký režim
- bezdomovci (apatridé)
- státní občanství jako „*možnost jedince podílet se aktivně na správě veřejných záležitostí*“?

Pojem státního občanství

- právní vztah
- právní stav (status)
- zvláštní subjektivní právo
- existuje i jiné občanství než státní občanství?
- je státní občanství *trvalým* vztahem?

Pojem státního občanství (pokračování)

- státní občanství = časově trvalý, místně neomezený právní vztah fyzické osoby a státu, který je proti vůli fyzické osoby zpravidla nezrušitelný, na jehož základě vznikají jeho subjektům vzájemná práva a povinnosti, spočívající zejména v právu fyzické osoby na ochranu ze strany státu na jeho území i mimo ně, v právu pobytu na jeho území a v právu účasti na správě veřejných záležitostí, popř. v právu na odpor. Povinností občana je především věrnost státu, závazek k jeho obraně, výkon určitých funkcí, ke kterým je povolán a dodržování právních předpisů státu i mimo jeho území.

Pojem státního občanství (pokračování)

- vztah fyzické osoby a státu
- neomezený časově ani místně
- nezrušitelný proti vůli fyzické osoby
- obsahem jsou (vzájemná) práva a povinnosti
- práva občana: ochrana, pobyt, účast, odpor
- povinnosti občana: věrnost, obrana, výkon funkcí, respekt k právu
- (práva a povinnosti státu: obráceně)

Státní občanství jako prvek suverenity

- suverénní stát nastavuje podmínky nabývání a pozbývání
- mezinárodní komunita tyto podmínky respektuje
- komplikace: mezinárodní vztahy, evropská integrace
- mezinárodní smlouvy (dvoustranné, vícestranné), bipolitismus
- evropské občanství

Nabývání státního občanství

- originární (původní) vs. derivativní (odvozené) – POZOR!
- na žádost vs. ze zákona (*ex lege, de iure*)
- *ius sanguinis* (právo krve) vs. *ius soli* (právo půdy)
- konkrétní způsoby: *filiace* (narození), *naturalizace* (na žádost), *legitimace* (uznání otcovství), *opce* (volba), uzavření sňatku, přijetí do státní služby, hromadné udělení (změny území, sukcese)

Pozbývání státního občanství

- Všeobecná deklarace lidských práv (1948), čl. 15:
  - *každý má právo na státní příslušnost a nikdo nesmí být svévolně zbaven státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.*
- Evropská úmluva o státním občanství (1997), čl. 4:
  - a) každý má právo na státní občanství;
  - b) je třeba se vyhýbat stavu, kdy osoba je bez státní příslušnosti;
  - c) nikdo nesmí být svévolně zbaven svého státního občanství;
- Ústava ČR, čl. 12:
  - (2) Nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství.
- *expatriace* (propuštění ze státoobčanského svazku): ne proti vůli!

Pozbývání státního občanství

- *filiace* (narozením) – *denacionalizace*
- *naturalizace* (na žádost) – *denaturalizace*

- vzdání se státního občanství (prohlášením)
  - zdržuje se trvale v cizině + nemá v ČR trvalý pobyt + je státním občanem cizího státu
- zánik státu nebo transfer území
- úmrtí

- NELZE: soudním rozhodnutím, rozhodnutím správního orgánu

Postavení cizinců

- státní moc: nejen vůči občanům, vůči všem osobám na území
- princip teritoriality práva vs. princip personality práva
- již občanský zákoník z r. 1811: *cizinci mají vůbec stejná občanská práva a povinnosti jako tuzemci, nevyhledává-li se k používání těchto práv výslovně vlastnosti státního občana.*
- cizinecké právo: důležitá součást práva veřejného
- uprchlík: žádost o azyl, žádost o doplňkovou ochranu (kratší)

Postavení cizinců: tři cizinecké režimy

- **minimální standard:** zaručení základních práv, např. ochrana života a majetku, kontakt se zastupitelským úřadem...
- **zvláštní úprava**, např. režim nejvyšších výhod nebo zvláštní režim, předpokládá několik „úrovní“ práv cizinců na daném území
- **národní režim:** princip rovnosti, zákaz diskriminace, rozdíl pouze u politických práv; občané EU se mají téměř stejně jako občané 😊
  - princip retorce (vzájemnosti) – již neplatí, zákaz diskriminace

- 25. Stát, obyvatelstvo, jednotlivec, státní režim.**
- 26. Státní občanství. Pojem a obsah státního občanství.**
- 27. Státní občanství a jeho nabývání a pozbývání.**
- 28. Postavení cizinců.**
29. Základní práva a svobody; základní pojmy (nositel, adresát, právo a svoboda atp.)
30. Charakteristika a klasifikace základních práv a svobod.
31. Záruky základních práv a svobod.
32. Kořeny vzniku ústav moderního státu. Druhy ústav.
33. Obsah ústavy.
34. Dynamismus a stabilita ústavy. Forma ústavy. Funkce ústavy.
35. Předmět a obsah ústavy.

25. Stát, obyvatelstvo, jednotlivec, státní režim.
26. Státní občanství. Pojem a obsah státního občanství.
27. Státní občanství a jeho nabývání a pozbývání.
28. Postavení cizinců.
- 29. Základní práva a svobody; základní pojmy (nositel, adresát, právo a svoboda atp.)**
- 30. Charakteristika a klasifikace základních práv a svobod.**
- 31. Záruky základních práv a svobod.**
32. Kořeny vzniku ústav moderního státu. Druhy ústav.
33. Obsah ústavy.
34. Dynamismus a stabilita ústavy. Forma ústavy. Funkce ústavy.
35. Předmět a obsah ústavy.

Základní práva a svobody

- klíčový aspekt moderního státu: zakotvení zákl. práv a svobod
- přívlastky moderního státu (!!!)
  - ústavní stát
  - právní stát
  - demokratický stát
  - liberální stát
  - sociální stát
- základní práva a svobody: rovněž popisují **vztah** státu a lidu

Základní práva a svobody: terminologie

- základní práva a svobody: rovněž popisují **vztah** státu a lidu
- základní práva, lidská práva, práva lidí?
- generace lidských práv
  - **první** generace: základní (**občanská**) práva, politická práva, právo na spravedlivý proces
  - **druhá** generace: hospodářská, sociální a kulturní práva (především po WW2)
  - **třetí** generace: právo na sebeurčení, právo na příznivé životní prostředí, právo na rozvoj, právo na komunikaci a komunikační práva, kolektivní práva, mezigenerační udržitelnost
  - čtvrtá generace: digitální existence, digitální pověst, digitální identita
  - + práva pro jiné živé bytosti vedle člověka?

Základní práva a svobody: terminologie

- právo vs. svoboda
- nositel vs. adresát (POZOR!)
- závazky státu: negativní vs. pozitivní
  - povinnost respektovat (-)
  - povinnost chránit (+)
  - povinnost jednat (+)
  - povinnost plnit (+)

Základní práva a svobody: dokumenty

- Všeobecná deklarace lidských práv (OSN 1948) – nezávazná
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (OSN 1966)
- Mezinárodní pakt o hosp., soc. a kulturních právech (OSN 1966)
- **Evropská úmluva o lidských právech (RE 1950, ČR 1992)**
- Evropská sociální charta (RE 1961, ČR až 1999)
- Listina základních práv Evropské unie (EU 2000, 2009)

Základní práva a svobody: dokumenty

- **nejdůležitější**: usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení **LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD** jako součástí ústavního pořádku České republiky, jak vyplývá ze změny provedené ústavním zákonem č.162/1998 Sb. **a ústavním zákonem č. 295/2001 Sb.**
- součást ústavního pořádku
- nezměnitelný dokument?
- potřebný dokument?

Základní práva a svobody: původ?

- přirozená práva vs. pozitivní práva
- 4 atributy/vlastnosti základních práv:
  - nezadatelná
  - nezrušitelná
  - nezcizitelná
  - nepromlčitelná

ALE omezitelná!

Základní práva a svobody: omezení

- většinu práv lze omezit v souladu se zákonem
- existují vůbec nějaká absolutní práva?

- test omezení základních práv: např. „pětistupňový test ESLP“
  - 1. vymezení základního práva „ve hře“
  - 2. zásah do práva
  - 3. zákonnost
  - 4. legitimní cíl + vhodnost
  - 5. potřebnost (resp. nezbytnost v demokratické společnosti)

25. Stát, obyvatelstvo, jednotlivec, státní režim.
26. Státní občanství. Pojem a obsah státního občanství.
27. Státní občanství a jeho nabývání a pozbývání.
28. Postavení cizinců.
- 29. Základní práva a svobody; základní pojmy (nositel, adresát, právo a svoboda atp.)**
- 30. Charakteristika a klasifikace základních práv a svobod.**
- 31. Záruky základních práv a svobod.**
32. Kořeny vzniku ústav moderního státu. Druhy ústav.
33. Obsah ústavy.
34. Dynamismus a stabilita ústavy. Forma ústavy. Funkce ústavy.
35. Předmět a obsah ústavy.

Ústava a moderní stát

- kořeny vzniku ústav: starověk, středověk, novověk, 21. století
  - navázat na myšlenku společenské smlouvy (Hobbes, Locke, Rousseau, Montesquieu)
- druhy ústav
- předmět a obsah ústavy
- dynamismus a stabilita, forma ústavy, funkce ústavy

Druhy ústav

- právní a faktické
- ve formálním smyslu a v materiálním smyslu
- rigidní a flexibilní
- psané a nepsané
- reálné a fiktivní
- původní a přenesené
- dohodnuté, oktrojované, revoluční
- federální a unitární, monarchistické a republikánské

Funkce ústav

- právní funkce: základní zákon
- politická funkce: základní pravidla hry o moc
- ideologická funkce: výraz zaměření určitého státu a společnosti
- integrační funkce: předpoklad pro fungování zákl. mechanismů
- kulturní funkce: vytváří právní a politickou kulturu společnosti, ale i obecné kulturní hodnoty a povahu národa (+ funkce výchovná) státu

Předmět a obsah ústavy

- *materia constitutionis*, ústavní materie
- organizace a činnost státu
  - zřízení / zrušení státu
  - určení území a obyvatelstva státu, výkon státní moci
  - důsledky rozhodnutí orgánů státní moci
  - členění státní organizace a státu
  - symboly státu (+ preambule)
- vztah státu ke společnosti a jednotlivcům a navenek
  - státní občanství
  - základní práva a svobody
  - vztah státu k jiným státům
- státní cíle a hodnoty (někdy je lze obtížně odlišit)

Dynamismus a stabilita ústavy

- **stabilita** obsahu ústavy: předpoklad, že ústava není právní normou na jedno volební období
- nezměnitelné ústavy
- ústavy zakazující změnu některých ustanovení (klauzule věčnosti)
- ústavy zakazující změnu jen do určitého období
- ústavy zakazující změnu za určité situace

Dynamismus a stabilita ústavy

- **dynamismus** obsahu ústavy: předpoklad, že lid má právo rozhodovat o svých záležitostech
- ústavy prikazující pravidelně provádět změny
- ústavy umožňující provádět změny podle potřeby
- jiné změny ústavy:
  - vznik ústavních zvyklostí
  - výklad ústavy v judikatuře ústavních soudů
  - konkretizace ústavy cestou obyčejného zákonodárství

Forma ústavy

- **forma** ústavy = zvláštní podoba uspořádání prvků obsahu ústavy mezi sebou i navenek vůči jiným právním předpisům
- nadpis ústavy
- systematika ústavy
- vyšší právní síla
- ústavodárná procedura (způsob přijetí)
- jazyk a délka ústavy

25. Stát, obyvatelstvo, jednotlivec, státní režim.
26. Státní občanství. Pojem a obsah státního občanství.
27. Státní občanství a jeho nabývání a pozbývání.
28. Postavení cizinců.
29. Základní práva a svobody; základní pojmy (nositel, adresát, právo a svoboda atp.)
30. Charakteristika a klasifikace základních práv a svobod.
31. Záruky základních práv a svobod.
- 32. Kořeny vzniku ústav moderního státu. Druhy ústav.**
- 33. Obsah ústavy.**
- 34. Dynamismus a stabilita ústavy. Forma ústavy. Funkce ústavy.**
- 35. Předmět a obsah ústavy.**